

Peyami Safa ve *Türk Düşüncesi* Dergisi

Mehmet TÖRENEK*

ÖZ

Türk Düşüncesi, Peyami Safa'nın 1953-1960 yılları arasında yayımladığı bir fikir ve sanat dergisidir. Aylık olup, aralıklarla 63 sayı yayımlanmıştır. Düşünce yönü ağır basan dergide yazarlar, Peyami Safa dışında, Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Reşat Ekrem Koçu gibi isimlerdir. Türk düşüncesini Batı düşüncesinin temel unsurlarıyla temasa geçirmeyi, bir sentez fikrini ilke edinen dergideki yazıların çoğu bu düşünceye hizmet etmektedir. Sanat cephesinden ise, şiir ve hikâyeler yanında diğer sanat dallarıyla ilgili haberler ve eleştiri yazılarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, *Türk Düşüncesi*, dergi, sentez, kültür.

ABSTRACT

Peyami Safa and the Journal of *Türk Düşüncesi*

Türk Düşüncesi is a journal of ideas and art which was published by Peyami Safa between the years 1953 and 1960. It was a monthly journal and published 63 issues with intervals. The chief contributors of the journal, which was dominantly philosophical, were Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Reşat Ekrem Koçu and Peyami Safa. In this journal, most of the articles were to serve for establishing a relationship between Turkish and Western thought with their primary elements forming a synthesis of these two. With respect to arts, news and reviews in other forms of arts were given place in the journal beside poems and stories.

Key Words: Peyami Safa, *Türk Düşüncesi*, journal, synthesis, culture.

* Prof. Dr., Atatür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, ERZURUM, e-posta: mtorenek@atauni.edu.tr

Giriş

Her sanatçının, her edebiyatçının gönlünde yatan bir ülküdür dergi çıkarmak. Edebiyat dünyasına adım atan her şair yahut yazar, bu heyecanı yaşar. Düşlerin gerçek olması da çok fazla gecikmez. Birçok sanatçı, fırsatını bulduğu andan itibaren bir sanat, edebiyat yahut düşünce dergisine vücut verir. Ancak edebiyat dünyası bu anlamda bir dergiler mezarlığıdır. Hemen her dönemde, amatöründen usta işine kadar birçok dergi yayın dünyasına çıkmış olmakla beraber, bunlar içerisinde uzun ömürlü ve kalıcı olanları, ne yazık ki çok fazla değildir.

Bir dergi niye çıkar? Bir dergide aranması gereken nitelikler nelerdir? Kalıcı olabilmesi, ses getirebilmesi için hangi özelliklere sahip olmalıdır? Bu ve benzeri soruları gözden geçirdiğimizde, iyi bir dergide aranan özellikler olarak şunları söyleyebiliriz. 1-Dergiyi çıkaran kişinin yetkinliği, yani bilgisi, birikimi. 2-Bir ilkesinin, bir idealinin olması. 3-Sonra dergide yazarların niteliği. 4-Çok yönlü ve, 5-Uzun ömürlü olması.

Yukarıda sıraladığımız özelliklere bütün halinde baktığımızda, usta sanatçı ve düşünce adamlarının çıkardığı dergiler daha çok ilgi görmüş, daha fazla yankı bulmuştur diyebiliriz. Peyami Safa'nın *Türk Düşüncesi* dergisi de böyle bir özellik taşımaktadır. Onu çıkardığı zamanlarda Peyami Safa, şöhretinin zirvesindedir ve önceden bir dergi teşebbüsü de olmuştur. Derginin bir ilkesi vardır ve dergideki yazılarda bu ilkeler özellikle vurgulanır. Sonra dergide döneminin birçok düşünürü, akademisyeni ve fikir adamı yazmaktadır. Düşüncenin yanında edebiyata ve sanatın diğer dallarına da yer verilmektedir. Altı yılı aşkın bir yayın periyoduna sahip olmuştur.

Cemal Meriç, "dergi hür tefekkürün kalesi"dir, der. "Belki serseri ama taze ve sıcak bir tefekkür." Bunun için onu, bir zekâlar topluluğu, bir neslin mesajı olarak da değerlendirir.¹ Peyami Safa için de dergi önemlidir ve iyi bir dergi, bir kültür sarayıdır yahut onun giriş kapısı. Nitekim Ahmet İhsan'ın ölümü üzerine yazdığı bir yazıda, *Servet-i Fünun*'u bu özelliğiyle överek, uzun ömürlü bu derginin birçok şöhreti doğurduğunu, kundakladığını, büyüttüğünü, kucakladığını, yaşattığını, söyler. Bu nedenle dergiyi bütün yenilik edebiyatının cümle kapısı olarak görür.²

Hilmi Ziya Ülken de *Türk Düşüncesi* dergisinde çıkan "Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz" yazısında, dergiyi kitap ve gazete ile karşılaştırarak, "kitap gibi sistemleşmiş fikri değil, sistemleşmekte olan fikri yayma vasıtası" olarak önemser. Dergilerin, ilim ve sanatın doğuş halindeki meselelerini ele

1 Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İstanbul, İletişim Yay. 1975, s.29.

2 Peyami Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit*, İstanbul, Ötüken Yayınevi 1979, s.126.

aldığını, kitap gibi sınırları çizilmiş olanı değil, olmakta olan bir fikri devam ettirdiğini, bunun için de "kitap gibi statik değil, fakat dinamik" olduğunu, kitapları doğurduğunu söyler.³

Peyami Safa'yı *Türk Düşüncesi*'ni çıkarmaya yönelten etken nedir? Bir kere, yıllar önce abisi İlhami Safa ile önce *Hafta* (1934) ismiyle bir magazin dergisi çıkarmış, sonra da *Kültür Haftası* (1936) isimli dergiyi, abisi sahibi ve neşriyat müdürü görülmekle beraber, Peyami Safa yönetmiştir. Çıkış amacını da

"Kültür haftası, isminin delâlet ettiği mânaya tamamiyle sadık kalarak sanat, ilim ve edebiyatı tam bir kültür seciyesi, ahlâkile birleştirmek, sağlamaştırmak istiyor. Münevver vasfını benimsemiş her insanın zihnini kurcalayan bütün bu kültür meselelerinde Türk zekâsının eserlerini aksettirmeğe çalışacaktır.." diye açıklar.⁴

Derginin öncelediği mesele kültürdür ve ilk sayılarda ağırlıklı konu da budur. Bir başka özelliği de, her hafta bir evde belirli bir temayla toplanan Kültür Haftacılar, bu toplantıdaki konuşmaları özet halinde o haftanın sayısında yayımlarlar. Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Hamdi Başar, Münir Serim, Hilmi Ziya Ülken, Namık İsmail gibi isimlerin katıldığı "bu yeni kültür çevresindeki sohbetler ve seviyeli tartışmalar"la "halis kültüre çıkan" bir yol olmayı hedeflerler.⁵

Necip Fazıl *Kültür Haftası*'ndan iki ay sonra *Ağaç* mecmuasını çıkarır. Dönem açısından dikkatleri çekmesi ve var olan kültürel arayışları ifade etmesi bakımından bu etkileşimler önemlidir. Ardından benzer nitelikli kültürel dergi olarak *İnsan* (1938) çıkar. Necip Fazıl daha sonra, dergilerle ilgili yazdığı bir eleştiri yazısında, mevcutlar içinde konuşulmaya değer bir dergi olarak *Kültür Haftası*'nı görür. Ancak onda da, herkesin kendi havasına göre yazdığını, mecmuayla pek alâkadar görünmediklerini, uzun yazılarla mücerret ve cansız konuların işlendiğini, şahsi görüş ve tahlillerin eksik olduğunu ifade ederek, "fikirde vahdeti, istikameti, dâvâsı, mezhebi, meşrebi, beraberlik endazesini" bulunmamaktadır, der.⁶

Bu denemeden sonra gazeteciliğe dönen Peyami Safa, yıllar sonra yeniden dergi çıkarmayı düşünecek, bu hevesle *Türk Düşüncesi* dergisini yayımlayacaktır. Bu kararı, başta Hilmi Ziya Ülken olmak üzere birçok dostu sevinçle karşılar. Hatta Ağâh Sırrı Levent, ta Ankara'dan gelerek bu heyecana

3 Hilmi Ziya Ülken, "Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:2, 1 Ocak 1955, s.82.

4 Beşir Ayvazoğlu, *Peyami, Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, İstanbul, Ötügen Yayınevi 1998, s.232

5 *Aynı eser*, s.230-32.

6 *Aynı eser*, s.241.

ortak olur. O, başlangıçta iyi bir dergi çıkarma düşüncesindedir. Bunun için önce para meselesini hal yoluna koymaya çalışır. O sırada basılan iki kitabından aldığı telif ücretinin yanında, maddî anlamda en büyük desteği Kâzım İsmail Gürkan'dan görür. Ağâh Sırrı, Ahmet Kutsi Tecer yazı vaadinde bulunurlar. Kendisi, dostlarının yazı vermeseler de her akşam uğramak suretiyle destek olmalarını ister.⁷ Ve derginin ilk sayısı 1953 yılı Aralıkında çıkar. Her yazıya telif ücreti ödeyecektir ve bu ilkeyi sonuna kadar devam ettirir.⁸ *Türk Düşüncesi* bir fikir ve sanat dergisidir. Bu özelliğini de 60. sayıya kadar dergi künyesinde muhafaza eder. 62. sayıda kompozisyon yeniden değişir ve dergi kendini 'aylık kültür dergisi' şeklinde niteler. Toplam 63 sayı çıkan dergi, 13. sayıya kadar 80, ondan sonra 64 sayfa olarak yayımlanmış, her altı sayı bir cilt kabul edilmiştir. Yine 28. sayıda çıkış tarihini değiştirerek her ayın on beşinde çıkan dergi, 33. sayıda üç ay yayına ara verir. Bu derginin yayınında bir duraklamadır. 34. sayı 1-34 şeklinde numaralandırılmak üzere Aralık başında yeni bir kompozisyonla çıkar. (1 Aralık 1956).

Bu devrede dergide teknik büro, tercüme bürosu gibi bürolar oluşturulmuş ve yazı işlerini Safa Önal üstlenmiştir. 42. sayıdan itibaren ise yazı işlerini Z. Kocaolçum sürdürür. Ayrıca bir de kapak sayfasının arkasında devamlı yazı kadrosu verilmiştir. Yine önceki ciltlerden farklı olarak, kadın-aşk, komünizm-Marksizm konularında yazılar artmaya başlamıştır. Bir başka değişiklik ise, bu sayıya kadar hep bir arada yayımlanan şiirler, derginin içerisine dağılmış, tercüme yazılar artmıştır.

46. sayıya kadar ayda bir çıkan dergi, bu sayıdan sonra yeniden ay başında çıkmakla beraber iki ayda bir yayımlanır. Kapak düzeni yeniden değişen dergi bu seride üç sayı birleşik olarak çıkar. 50-51'den sonra yedi ay ara verir ve 52. sayıdan itibaren yeni bir seri numarasıyla, yeni biçimle çıkmaya başlar. Ancak bu son dönemde daha çok siyasi konular ağırlık kazanır ve her sayıda bir konu öne çıkar. Daha önce bir İsmail Safa dosyası yapan dergi, bir de Mevlana sayısı çıkarmıştır. (C.3, No:14,) 54 ve 55. sayılarını komünizm sayısı olarak yayımlar. (C.10, No:3-54, 1 Mart 1959 ve C.10, No:4-55, 1 Nisan 1959). 56. sayı İrtica Sayısı'dır (C.10, No:5-56, 1 Mayıs 1959). 57-58 birleşik olarak İnkılâp Sayısı (Haziran-Temmuz1959), 60-61. sayı yine birleşik olarak Masonluk Sayısı olarak çıkar. (C.11, No:9/10-60/61, Eylül-Ekim 1959). Dört ay aradan sonra da 62 ve 63. sayılar yayımlanır.

Derginin yazı kadrosunda ilk başta Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Ağâh Sırrı Levend, Reşat Ekrem Koçu,

7 Bürün, Vecdi, *Peşyami Safa İle 25 Yıl*, İstanbul, Yağmur Yayınları 1978, s.94-98.

8 Ayvazoğlu, *age.*, s.429.

Mesut Cemil gibi isimleri sayabiliriz. Bunların bazıları ile *Kültür Haftası* dergisinde de birlikte olmuşlardır. Dergide en fazla ve en uzun ömürlü yazar İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'dur. Sosyolojiden dine, eğitimden tiyatroya ve özel konulara kadar her konuda yazı kaleme alır. Peyami Safa da, gerek başyazı niteliğindeki ilk yazılar, gerekse farklı konularda ve zaman zaman konferanslarından aktarmak suretiyle yine çeşitli konularda çok sayıda yazı kaleme alır. Ancak onun yazıları genelde kısadır ve gazete yazısı özelliği taşımaktadır. Ekim 1954 tarihinden itibaren *Milliyet*'te yazmaya başlayınca, bir müddet dergiyi aynı canlılıkla sürdürmüşse de, gazetecilik zamanla derginin ikinci plânda kalmasına neden olmuştur.

Dergi, Vecdi Bürün'ün ifadesiyle "her ay daha büyük bir başarı kazanarak tirajını artır"maktadır. Hatta hükümet tarafından da ilgiyle takip edilir ve bazı bakanlıklar dergiye abone olurlar.⁹ Yine derginin farklı cephelerde uyandırdığı yankıları, bazı sayılarda Peyami Safa'nın verdiği cevaplardan da çıkarabiliyoruz. Derginin milliyetçi muhafazakâr gençlik tarafından da ilgiyle takip edildiğini, dergiyle ilgili bir makale kaleme alan Murat Yılmaz, Hacıeminoğlu ve Deliorman'ı kaynak göstererek belirtir.¹⁰ Peyami Safa da gençliğe ayrı bir önem verir ve bazı yazılarında onlara doğrudan hitap eder.

Onun dergide yazdığı yazılar genelde kültür ağırlıklıdır. Edebiyat ve onun meseleleriyle ilgili yazılar, yahut teorik veya eleştiri nitelikli yazıları hemen hemen yok gibidir. Gençlik, dil, ahlâkî yozlaşma, ideolojik tavır yazılarında ele aldığı ve irdelediği meselelerdir. Bunun için zaman zaman gençlere seslenir, onları kültürel anlamda bilinçlendirmek ister. Örneğin, "Eski Yeni Kavgası" başlıklı yazısında, "yeni" kavramının gençliği dolandırmak amacıyla manâsından uzaklaştırıldığını söyleyerek, gençliğin tarihle, millî kültürle, geçmişe ait değerlerle ilgisinin kesildiğini, kendi tarihinden kopan bir gençliğin de "her türlü zıvrıklığa yenilik diye sarılması"nın kaçınılmaz olduğunu söyler. İnsanın ve milletin sabit kalan tarafının benliği olduğunu ifade eden Safa, Türk milletinin kendisini tarihi, millî hatıraları ve gelenekleri ile tanıyacağını, onun için bu değerlerinden kopmadan yenileşmesini ve bunun şart olduğunu söyler.¹¹

Türk Düşüncesi'nin iki cephesi vardır. Bir fikir cephesi, bir de edebiyat cephesi. Fikir cephesi daha önde olduğu için edebiyat cephesine kısaca temas edelim. Dergide şiirler, hikâyeler, çeşitli sanatlarla ilgili gelişmeleri konu edinen yazılar ve roman tefrikaları yer alır. Dergi başlangıçta iç

9 Bürün, *age.*, s.115-116.

10 Murat Yılmaz, "Türk Düşüncesi Dergisi", *Modern Türkiyede Siyasî Düşünce-Muhafazakarlık*, C.5, İstanbul, İletişim Yay. 2003, s.232.

11 Safa, "Eski- Yeni Kavgası", *Türk Düşüncesi*, C.6, No:31, 15 Haziran 1956, s.50-51.

sayfalarında her sayıda sekiz on şiire yer verir. Şairler olarak en fazla şiiri yayımlanan isim Sadi Samra'dır (21 şiir). Bunun dışında İbrahim Minnetoğlu, İbrahim Yurdören, Osman Attilâ, Ali Püsküllüoğlu, Şahinkaya Dil'i sayabiliriz. Ahmet Kutsi Tecer dört şiiri ve bir iki yazısıyla ilk sayılarda dergide görülür. İlk sayılarda birkaç şiiri yayımlanan bir diğer isim de Behçet Kemal Çağlar'dır. Birçok kaynakta adı geçmesine rağmen, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın dergide sadece iki şiiri yayımlanmıştır. Hikâyeci olarak dergide en fazla hikâyesi yayımlanan isim ise Züleyha Münif'tir (25 hikâye). Onun dışında birkaç hikâyesi yayımlananlar Samime Baltacıoğlu, Sadi Samra, Safa Önal ve Halide Dolu'dur. Dergi son sayılara kadar hemen her sayıda en az bir olmak üzere, sürekli hikâyeye yer vermiştir. Dergide ayrıca F. Kafka'nın *Dava* romanının tefrikası 38 sayı sürer. Çeviren Nebahat Safa'dır. Bunun dışında tiyatro yazıları ve oyun eleştirileri, müzik yazıları, sergilerle ilgili yazılar da, özellikle ilk ciltlerde daha düzenli olarak yer almaktadır.

Türk Düşüncesi çok sayıda genç şair ve hikâyeciye sayfalarında yer vermiş, onların bir hevesle yazdıklarını önemseyerek ellerinden tutmuştur. Dergileri edebiyatın küçüklerinin, çocuklarının çocuk bahçesi olduğunu, oradan "ana caddeye" çıkıldığını söyleyen Peyami Safa, kendisinin de bu anlamda birçok ismin ellerinden tuttuğunu, edebiyatımıza "böyle birkaç şöhret" kazandırmaya çalışmışlardan biri olduğunu belirtir.¹²

Peyami Safa, dergide şiire çok yer vermeleri nedeniyle yapılan eleştiriye, daha ikinci sayıda, dergiye çok sayıda şiir geldiğini, genç edebiyatımızın şiir tiryakisi olduğunu, bunun bir bereket işareti olarak değerlendirildiğini, kendilerine gelen yüzlerce şiirin her kelimesi ve mısraı üzerinde duracaklarını söyler. Onları bir arada yayımlayarak bir şiir bölgesi oluşturduklarını ve bunun dergide kendisine has bir hava yaratacağını ümit ettiklerini belirtir.¹³ Ancak şiir vadisinde olduğu gibi derginin hikâye alanında da yeni ve güçlü şairleri ortaya çıkaramadığını söyleyebiliriz. Birçok eleştirmen gibi, Peyami Safa da bu konuda yanılmıştır. Örneğin dergide hikâyeleri yayımlanan isimler için, bir röportajında, Türk edebiyatında beğendiği romancılar, hikâyeciler sorusuna verdiği cevapta, birçok isim sayar. Bunlardan çok yeniler arasında "büyük istidat olarak gördüğüm Züleyha Münif" deyince, 'kadın mı?' denir. O da, "Evet, evet, bakın size *Türk Düşüncesi*'nde çıkmış bir hikâyesini göstereyim" der, "fevkalade bir istidat". Sonra da Safa Önal ile Sadi Samra isimlerini sayar.¹⁴ Yine 14 Şub. 1955 tarihinde Eminönü Halkevi'nde verdiği

12 Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit*, s.129.

13 Safa, "Dostlarımız ve Düşmanlarımıza", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:2, 1 Ocak 1954, s.114.

14 Mehmet Tekin, *Peyami Safa ile Söyleşiler*, Konya, Çizgi Kitabevi 2003.s.59.

bir konferansın konusu bugünkü edebiyatımızdır. Bu konuşmasında otuz yaşından küçük gençleri yarınki edebiyatın müjdecileri gördüğünü söyleyen Safa, genel özellikler dışında, bazı isimlerden şiir örnekleri verir. Bunlardan sadece Sadi Samra kendi dergisinin şairlerindedir. Ve verdiği isimlerin hiçbiri şiirde sonraki yıllarda ısrarcı ve kalıcı olamamışlardır. Yine nesirden örnek olarak Züleyha Münif'in, derginin o ayki sayısında çıkan bir hikâyesini okuyarak, bu genç hikâyeciyi yarının en büyük romancılarından biri olarak selamladığını söylemiştir. Yarına kalacak bunlardır dediği sanatçılardan hiçbiri kalamamıştır.¹⁵

Polemikçi bir yanı olan, polemiği seven bir yazardır Peyami Safa. Dergide zaman zaman kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap verir. Bir sorumlu olarak dergiyi ve yayın politikasını savunur. Bir taraftan da derginin yankısını ölçmektedir. Edebiyat konusunda da, fikir konusunda da bu tavır sezilir. Ancak daha çok eleştiriler düşünce boyutundadır. Bu nedenle 22. sayıda kaleme aldığı "Teşekkül Halinde Bir Nesil" başlıklı yazısında, nesil çatışmalarının edebiyata olumlu katkılarının olduğunu, bir nesli temsil eden kişilerin ortaya çıktığını, kendisinin yirmi yaşında Edebiyatı Cedide ile, yirmi sekiz yaşında Fecr-i Âti ile kavga ettiğini, ancak on onbeş senedir yazan genç nesil içinde, onları temsil edecek bir tek şöhretin çıkmadığını söyleyerek, kimlerle konuşacağız diyerek, onları beklediğini ifade eder.¹⁶

Edebi tenkit türünden bazı yazılar Vecdi Bürün, Rifat Necdet Evrimer ve Sermet Sami Uysal tarafından kaleme alınmıştır. Ancak güncel edebiyattan ziyade, önceki dönemler ve eski edebiyatla ilgili yazılar daha fazladır. Batı şiiri ve sanatıyla ilgili yazılar ve çeviriler de dikkat çekecek boyuttadır. Bunlar içerisinde Fuat Gedik'in Boudelaire, Verlaine, Edgar Allen Poe ile ilgili olanlarını söyleyebiliriz. Yine Valery'nin "Espri Buhranı" başlıklı yazısı, altı yedi sayı süren bir çeviri olarak yer alır. Kısacası Batı düşüncesi yanında edebiyatı ve kültür hayatı da ihmal edilmemiştir.

Günün edebiyatıyla ilgili en çarpıcı yazı kendisine aittir. Bir de Osman Attila'nın yeni yayımlanan kitabıyla ilgili bir iki yazı yayımlanır. Kendisinin bir konferansından özetlenerek dergide yayımlanan makalesinde, günün edebiyatını, konularını genelde günlük hayattan alan, günün diliyle yazılan ve küçük ifade şekillerine bürünmüş haliyle tatmin edici bulmaz. Ancak bunlardan bir kısmı günlük hayatın tesirini laubali bir şekilde, konuşma diliyle ve küçük formlarla ifade ettiğinden düz, basit ve alâledir. Bir kısmı ise, basitten ve alâlededen hareket eder ama orada kalmayarak bizi derine

15 Safa, "Bugünkü Edebiyatımız", *Türk Düşüncesi*, C.3, No:16, 1 Mart 1955, s.307-311.

16 Safa, "Teşekkül Halinde Bir Nesil", *Türk Düşüncesi*, C.3, No:15, 1 Şubat 1955, s.161.

ve mürekkebe çekebilme, küçük temi büyük bir mana uyanışı içinde derinleştirebilmektedir. Bu tür şiirlere örnekler veren Safa, ismi edebiyat tarihine geçmemiş, şiirleri kalıcı olamamış Sumru Tunç, M. Nusret Ekin, Selçuk Arslan gibi isimlerden örnekler verir ve ben onların yanındayım, der.¹⁷

Günün edebiyatıyla doğrudan ilgili bir diğer yazısı "Yahya Kemal'in Üç Devresi" başlığını taşımaktadır. Onun şiirinin üç devreye ayrıldığını söyleyen Peyami Safa, bu üç devrede üç ayrı şiir telakkisinin olduğunu ifade eder. Birinci devresi Paris'ten döndüğü devredir ve I. Dünya Harbi'ne kadar sürer, der. İkinci aşamayı, "aşk hatıralarına coşkun bir yaşama şevkinin karıştığı şarkılarının" devresi olarak tanımlar. "Ses" ve "Açık Deniz" şiirleriyle başlayan, elçilik yıllarında "bir derinlik istihalesi" geçiren üçüncü devreyi ise, "Kelimenin en dolgun manâsile Osmanlı şairidir." şeklinde niteler. Şiirinin bazı kusurlarına da temas ettiği yazısında, onun en köklü ve soylu tarafının "şiirlerinden ziyade sohbetlerinde ifadesini bulan tarih aşkı" olduğunu, "Asıl Yahya Kemal yazmadığı o tarih şiirinin şairidir." ifadesiyle de ona ait hükmünü ortaya koymaktadır.¹⁸

Derginin bir fikir dergisi olmasını önemseyen Peyami Safa, özellikle ilk sayıdaki yazıları "özenle" seçer.¹⁹ Kendisi de ilk yazısında sentez fikrini önemser ve derginin bu tür bir yerde olacağını belirtir. "Batının ilim ve teknik metodlarıyla silahlanmak isteyen Doğu ve Doğu'nun iç dünyasında manevî aşılardan almak isteyen Batı arasında kendiliğinden bir kaynaşma imkânı çoktan doğmuş oluyor." sözleriyle bu ilkeyi ortaya kor. Doğu- Batı sentezini 1930'ların başından beri savunan Peyami Safa, düşüncesini önce *Fatih Harbiye* romanında ortaya koymuş, sonra *Kültür Haftası*'ndaki yazılarında bunu az çok sistemleştirmiştir. Ancak *Kültür Haftası*, bir ana akımın ve düşüncenin dergisi olamamıştır. Daha ilk sayıdaki değerlendirmelerde, önceki dergileri değerlendirirken, *Hayat*, *Ülkü* gibi dergilerle birlikte *Kültür Haftası*'nın da, bir ana düşünceye bağlı olmadığı için yaşayamadığını söyler. İçinde buldukları devri, medeniyetlerin karşılaşması ve tarih felsefesi bakımından ne düşündükleri anlaşılmalıdır.²⁰

O yıllarda, "Türk düşüncesi dergisini hangi gayelerle yayınlıyorsunuz?" sorusuna verdiği cevapta da, benzer düşünceleri dile getirir. "Bizde on dokuzuncu asra has maddeci bir medeniyet telakkisinin geriliğini anlatmak, modern Batı fikir cereyanlarıyla temas kurmak, gerçek bir kültür ve medeniyet

17 Safa, "Bugünkü Edebiyatımız", *Türk Düşüncesi*, C.3, No:16, 1 Mart 1955, s.304-311.

18 Safa, "Yahya Kemal'in Üç Devresi", *Türk Düşüncesi*, C.10, No:52/1, 1 Ocak 1959, s.6-8.

19 Ayvazoğlu, *age.*, s.436.

20 Safa, "Program", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:1, 1 Aralık 1953, s.1.

anlayışı içinde Türk fikir ve sanat hayatının gelişmesine çalışmak gayesiyle.” der.²¹ Yine ilk sayının başında yer alan “Program”da, çıkış amacını şöyle açıklar: “Kültür hayatımız tam bir fikir ve değer anarşisi içindedir. Hareketler dikkatle takip ve tenkit edilmiyor. Halis değerlerle sahteleri arasındaki farkın gerçek bir kriteriyumdan mahrum, bulanık bir fikir ve sanat havası içinde kaybolması, en doğru yönünü arayan bir evrimin muhtaç olduğu seleksiyona imkân bırakmıyor.” der. Fikir ve sanat bozkırımımızın kuru ve sert toprağına dalarak oradan Türk düşüncesinin kaynaklarını fıskırtmak Türk düşüncesinin amacıdır, der. Sonra “Batı kültürünün ana düşünce akımlarını memlekete aksettirerek Tanzimat’tan beri o kültürden alınan dağınık bilgi ve fikir yoncalarını bugünkü perişanlığından kurtarıp Türk düşüncesini Batı düşüncesinin temel unsurlarıyla devamlı temas ve münasebet halinde bulundurmak” diye belirler programını.²²

Türk Düşüncesi’nin mizanpajının da fikir dergisine yakışır olmasını özellikle istemiştir. Nitekim ikinci cildin başında yer alan açıklamada, bu özelliği öncelikle vurgulayarak, “ciddi ve sade bir fikir dergisinin sayfalarına hiçbir fotoğraf, karikatür, resim koymadan, gözleri çekici şekil gösterilerine sapmadan, okuyucunun siyasî, dinî, cinsî heyecanlarını gıdıklamadan ve gerçek düşüncenin dışındaki tecessüsleri sömürmeğe kalkmadan yaşayabileceğini”, okunabileceğini gösterdiklerini söyler.²³

Peyami Safa, dergiye önemli bir misyon yükleyerek yayın hayatına çıkar. Ona göre “Meşrutiyet’ten bugüne kadar çıkan fikir dergilerinden hiçbiri XX. asrın büyük meselelerini ve bunların millî kaderimizle ilgisini sezmemiş, hepsi asrın dışında kalmağa ve düşünmeğe devam etmiştir. Garpcı dergilerin ve kendilerini devrimci sanan birçok fikircilerimizin anladıkları mânada bir Batı ve bir Avrupa çoktan tarihe karışmış sayılabilir.” Kültür hayatımız da tam bir fikir ve değer anarşisi içindedir, der. Hareketlerin dikkatle takip edilmediğini söyler. Halis değerlerle sahteleri arasındaki farkı ortaya koyacak bir fikir ve sanat havası mevcut değildir. Sonra, üretim vasıtalarının değişmesi ile makine ön plâna çıkmakta ancak “makine medeniyeti ve medeniyet kavramı arasındaki münasebetin doğurduğu bir sürü mesele” konuşulmamaktadır. Bunu en büyük dâvalarından biri olarak kabul eder. Bu nedenle *Türk Düşüncesi*, “fikir ve sanat bozkırımımızın kuru, sert, yalçın toprağına dalmak ve oradan Türk düşüncesinin kaynaklarını fıskırtmak” amacındadır. Bunun için yaratıcı hamlelere engel olanlar ve canlı değerleri mahkûm

21 Tekin, *age.*, s.49-50.

22 Safa, “Program”, s.2.

23 Safa, “İkinci Cildimize Başlarken”, *Türk Düşüncesi*, C.2, No:7, 1 Haziran 1954, s.1.

etmeğe çalışanların yanılıklarını ortaya koyarak, “geçmiş-gelecek, Doğu-batı, madde-mâna gibi ikiliklerden Türkiye'nin tarih ve coğrafya durumuna uygun ve üstün bir senteze varılabileceğini” belirterek, bugünkü dünyanın “huzurunu kaçıran ruh gerginliğinin, kültür ve medeniyet buhranının” aşılmasına katkıda bulunmak emelindedir.²⁴

Bu çerçevede *sentez fikri*, *medeniyet algısı* ve *mistik düşünce* onun yazılarında öne çıkan temel kavramlardır. Yine birinci sayıda yer alan “Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti” başlıklı yazısında, Batı hakkında bildiklerimizi sorgulayan Safa, onun bugün oluş halinde ve kendisinin bilinen tarafını tasfiyeye uğraşan canlı bir yönünün bulunduğunu söyler. Geçen yüzyılda Batıda egemen iki düşünce akımından biri olan pozitivizm, dar ve kapalı bir ilim görüşüne sahiptir. Ona göre, “insanın kaba tecrübe ve müşahede alanının dışında kalan, ölçülmesi mümkün olmayan, belirli sebepler ve neticeler zincirine bağlanmayan hiçbir gerçek” bulunmamaktadır. Diğer ise geçen yüzyılın sonunda Kant'ın tesirleri Fransa'ya sıçradıktan sonra bu “dar ve kapalı ilim görüşünü yıkan” felsefe cereyanıdır ki, ilmin iflasını ileri sürerek insanlığın sosyal evriminde dinin ve ahlâkın yerini önemseyen anlayıştır. Bu düşüncenin öncülerini ve Batı düşüncesinde ortaya çıkan ikilemi, Cumhuriyet'le başlayan süreçte var olan arayışları değerlendirdikten sonra, fikrini söyler.

“Akıl dışı imkânlar arayan XX inci yüzyıl Avrupa'sı da, Birinci Dünya Harbinden sonra, muhtaç olduğu büyük manevî aşığı Doğu'da bulabileceğini düşündü. O tarihten beri bütün Batı'da Doğu medeniyetlerinin hattâ arkaik değerlerini araştırmak ve kendi kültürüne katmak için hummalı bir özleyiş ve çalışma devam etmektedir. Böylece, Batı'nın ilim ve teknik metodlarıyla silâhlanmak isteyen Doğu ve Doğu'nun iç dünyasından mânevî aşılar almak isteyen Batı arasında kendiliğinden bir kaynaşma imkânı çoktan doğmuş oluyor.”²⁵

Bu düşüncesini daha önce *Kültür Haftası* ve sonra da *Türk İnkılâbına Bakışlar* kitabında dile getirdiğini belirterek, bu sentezin canlı unsurlarını Batı'nın büyük bilgin ve filozoflarının eserlerinde açıkça ifade edilen bir hâkim düşünce olduğu kadar, kendi ruhumuzu dokuyan millî ve dinî geleneklerde de bulabiliriz, der.²⁶

Yine “İnsanın Yeni Mânası” başlıklı makalesinde, önce Batı medeniyetinin bir değerlendirmesini yapar. Rönesansın insana verdiği mânayı reddeden Batı'nın kaderini belirleyecek olan, teknikle manevîlik arasındaki

24 Safa, “Program”, s.2-3.

25 Safa, “Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti”, *Türk Düşüncesi*, C.1, No:1, 1 Aralık 1953, s.8.

26 Safa, “Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti”, s.9.

mücadeledir. Ancak bu mücadelede Peyami Safa'ya göre, ne teknik, ne de tek başına manevîlik başarılı olamayacaktır. "Problemin halli, bu çatışmanın insana verilecek yeni bir mânanın ışığında tekniği ve manevî değerleri uzlaştıran bir senteze varılmasındadır." Bu kaçınılmazdır. Çünkü "Medeniyetlerin ve fikirlerin tarihine bakılırsa her medeniyet ve her fikir bir sentezdir."²⁷

Yine Peyami Safa *Türk Düşüncesi* dergisinin yeni bir insan anlayışı ortaya koymak gayesini taşıdığını, anladığı ve özlediği bu yeni insanın "kendi kendini daha yüksek bir değerler nizamının vasıtası telâkki eden ve kendi mânasını daha yüce bir gayenin gerçekleşmesinde gören, tabiatle ideali barıştırmış topyekûn-insandır" diye tanımlar. Bu bizzat Batı medeniyetinin hasretini çektiği insandır. Bunun için de *Türk Düşüncesi*'ni Batı medeniyeti karşıtı gösterenlere ateş püskürür. Onun eksik kalmış manevî cephesini tamamlamağa çalışan yeni bir "insanlık ve medeniyet hamlesinin" öncülüğünü, yahut da yardımcılığını yapan "bir tefekkür davranışı" olarak niteler.²⁸

"Nereye Gidiyoruz" başlıklı yazısında da, ahlâki çöküntü üzerinde durarak, bunun millî varlığı tehdit eden bir mesele, ana davalardan biri olduğunu, *Türk Düşüncesi*'nin bu konudaki hassasiyetinin ise, okuyucular tarafından bilindiğini söyler. O, "mâneviyet bozguncularına karşı modern ilmin ve modern Batı düşüncesinin bütün delillerini" okuyucularına sunmaktadır ve bundan sonra bu konuya daha fazla eğilecektir.²⁹

Mistisizm, onun için tasavvuftan daha geniş bir anlam taşır. Çünkü o felsefeden aldığı ilhamla genişlemiş ve zenginleşmiştir. Sezgi yolu ile elde edilen düşünce ile karışarak, bir çeşit duygu ve sezgi yolu ile inanmak ve bağlanmak manası kazanmıştır. Bu nedenle mistisizmde sezgi yolu ile inanma önceliklidir. İncancına deliller bulma ve muhakeme sonradan olur. Bu çerçevede "modern mistik düşünce sezgi ile aklı telif ve ikisinin paralel (muvazi) hareket etmesine çalışmıştır."³⁰ der.

Bir başka yazısında ise "Allahsızlık modası" üzerinde durarak, Batı'nın pozitivismle birlikte reddettiği metafiziğin, Bergson'la birlikte yeniden haysiyetini kazanmağa başladığını, muazzam bir ruh felsefesi doğduğunu ve Allahsızlık modasının Avrupa'da ve Amerika'da sona erdiğini ifade

27 Safa, "İnsanın Yeni Manâsı", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:3, 1 Şubat 1954, s.163.

28 Safa, "Biraz Daha Aydınlık", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:4, 1 Mart 1954, s.164.

29 Safa, "Nereye Gidiyoruz", *Türk Düşüncesi*, C.No:27, 1 Şubat 1956, s.130.

30 Safa, "Mistik ve Matematik Düşünce", *Türk Düşüncesi*, C.8, No:13/14-46/47, s.1-2.

eder. Türkiye'de ise garip bir durum vardır. Münevver ihtiyarların çoğunun Allahsız, münevver gençlerin ise dindar olduğunu, gençlerin maddeciliğin tuzaklarında kurtulmakta olduğunu, *Türk Düşüncesi*'nin ise ilk sayısından beri bu konuyu çeşitli cepheleriyle izaha çalıştığını belirtir.³¹

Hilmi Ziya Ülken ise, daha birinci sayıda yer alan makalesinde medeniyetimizin değerlerine vurgu yapar. Medeniyetlerin kendi değerlerini zaman içinde oluşturdıklarını, medeniyetimizin ise "kendini doğuran iman ve vicdanı, kendi dayandığı insan bütünlüğünü inkâra" kadar gitmiş olması nedeniyle, şimdi bir "büyük buhranın tam eşiğinde" bulunduğunu söyler. Önünde iki yol vardır. Ya kendini yıkarak skolastikten daha feci olan nihilizmin içinde intihar etmek, yahut tecrübî akılla iman arasındaki uçurumu kaldırarak, manevî değerlere itibarını kazandırmak. Geçen asrın sonlarında başlayan bu mücadele halen sürmektedir ve müsbet ilimlerde olduğu gibi, sanatta, ahlâkta, felsefede gittikçe artmakta ve büyümektedir.³² Dergide, muhafazakârlıkla ilgili genel çerçeveyi çizen önemli bir isim de Mustafa Şekip Tunç'tur.

Sonuç olarak *Türk Düşüncesi* bir edebiyat dergisinden çok, fikir dergisi olarak işlev üstlenmiştir. Edebiyat cephesi çok güçlü değildir. Bir kere Safa, edebiyata, dergiyi çıkaran olarak ağırlık vermemiş, edebî yazılarıyla fazla katkıda bulunmamıştır. Yine bir derginin dikkat çekmede, kalıcı olmada önemli taraflarından biri, eleştiri yazılarıdır. Bu noktada da tenkitçi yön fazla gelişmemiş, daha çok inceleme ve edebiyat tarihi ağırlıklı yazılar yer almıştır. Düşünce boyutunda da, ne sentez fikri, ne de savunulan şuurlu muhafazakârlık yeterince yankı bularak geliştirilememiştir. Bunda da, 1960'lara doğru artan siyasi tartışmaların önemli payı vardır. Yine son dönemde çıkardığı özel sayılarda tartışmanın daha çok komünizmle mücadele çizgisine dökülmüş olması, diğer alanları etkisizleştirmiştir diyebiliriz. Safa da, 22. sayıda yer alan "Okuyucularımıza" itirafında, ilk sayıdaki programlarının ancak bir kısmını gerçekleştirebildiklerini, fikir yazılarının da kuru akademik bilgiler olarak kaldığını itiraf eder.³³ Böyle olmakla birlikte, *Türk Düşüncesi*'nin Peyami Safa'nın ismiyle bir *Yalnızız*, bir *Fatih Harbiye* kadar özdeşleştirilebilecek yayın hamlesi olduğunu, Türk düşüncesine katkısının da küçümsenemeyecek ölçüde olduğunu söyleyebiliriz.

31 Safa, "Allahsızlık Modası", *Türk Düşüncesi*, C.3, No:17, 1 Nis. 1955, s.321.

32 Hilmi Ziya Ülken, "Medeniyetimizin Değerler Sistemi", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:1, 1 Ar.1953, s.15-16.

33 "Okuyucularımıza", *Türk Düşüncesi*, C.4, No:22, 1 Eyl.1955, s.193.

Kaynaklar

- Ayvazoğlu, Beşir (1998), *Peyami, Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, İstanbul, Ötüken Yayınevi.
- Bürün, Vecdi (1978), *Peyami Safa İle 25 Yıl*, İstanbul, Yağmur Yayınları.
- Meriç, Cemil (1975), *Bu Ülke*, İstanbul, Ötüken Yayınevi.
- Safa, Peyami, "Program", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:1, 1 Aralık 1953, s.1-3.
- _____ "Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:1, 1 Aralık 1953, s.4-9.
- _____ "Dostlarımıza ve Düşmanlarımıza", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:2, 1 Ocak 1954, s.114-116.
- _____ "İnsanın Yeni Manâsı", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:3, 1 Şubat 1954, s.161-164.
- _____ "Biraz Daha Aydınlık", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:4, 1 Mart 1954, s.163-164.
- _____ "İkinci Cildimize Başlarken", *Türk Düşüncesi*, C.2, No:7, 1 Haziran 1954, s.1.
- _____ "Teşekkür Halinde Bir Nesil" *Türk Düşüncesi*, C.3, No:15, 1 Şubat 1955, s.161.
- _____ "Bugünkü Edebiyatımız", *Türk Düşüncesi*, C.3, No:16, 1 Mart 1955, s.303-311.
- _____ "Allahsızlık Modası", *Türk Düşüncesi*, C.3, No:17, 1 Nisan 1955, s.321-22.
- _____ "Okuyucularımıza", *Türk Düşüncesi*, C.4, No:22, 1 Eylül 1955, s.193.
- _____ "Eski- Yeni Kavgası", *Türk Düşüncesi*, C.6, No:31, 15 Haziran 1956, s.48-51.
- _____ "Nereye Gidiyoruz", *Türk Düşüncesi*, C.No:27, 1 Şubat 1956, s.129-130.
- _____ "Yahya Kemal'in Üç Devresi", *Türk Düşüncesi*, C.10, No:52/1, 1 Ocak 1959, s.6-8.
- _____ "Mistik ve Matematik Düşünce", *Türk Düşüncesi*, C.8, No:13/14-46/47, s.1-2.
- _____ *Sanat Edebiyat Tenkit*, (Objektif:2), İstanbul, Ötüken Yayınevi 1979.
- Tekin, Mehmet, *Peyami Safa İle Söyleşiler*, Konya, Çizgi Kitabevi 2003.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Medeniyetimizin Değerler Sistemi", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:1, 1 Aralık 1953, s.13-16.
- _____ "Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz", *Türk Düşüncesi*, C.1, No:2, 1 Ocak 1955.
- Yılmaz, Murat, "Türk Düşüncesi Dergisi", *Modern Türkiyede Siyasî Düşünce- Muhafazakârlık*, C.5, İstanbul, İletişim 2003, s.216-233.

